

Procesy demograficzne w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2000–2019 oraz w perspektywie do 2040 r.

- W latach 2000–2019 w województwie kujawsko-pomorskim liczba ludności oscylowała wokół 2,1 mln osób. Występowyły średnioroczne ubytki liczby ludności (za wyjątkiem lat 2001, 2004 oraz 2008–2010), przy czym w 2019 r. był on największy (ubytko średnio 26 osób na 100 tys. ludności). W perspektywie nadchodzących lat, prognozy wskazują spadek liczby ludności. W 2040 r. populacja województwa kujawsko-pomorskiego ma liczyć 1908,8 tys. osób, czyli o 7,9% mniej niż w końcu 2019 r. Zgodnie z prognozą, w 2040 r. średnioroczny ubytek liczby ludności ma wynieść 55 osób na 100 tys. ludności.
- W analizowanych latach zaznaczyły się zmiany w strukturze ludności według wieku, świadczące o narastającym procesie starzenia się społeczeństwa. Znalazły one odzwierciedlenie w spadku udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym w liczbie ludności ogółem (z 25,2% w 2000 r. do 18,0% w 2019 r.), a także we wzroście udziału ludności w wieku poprodukcyjnym (z 13,8% do 21,6%). Ponadto, nastąpił wzrost mediany wieku (wieku środkowego ludności) w omawianym okresie o blisko 7 lat, a także wzrost liczby osób w wieku 65 lat przypadającej na 100 osób w wieku 0–14 lat (z 58 do 117). Pogorszyły się tym samym relacje międzypokoleniowe między pokoleniem dziadków i wnuków.
- Jak wskazują dane statystyczne, proces demograficzny starzenia się ludności jest zróżnicowany biorąc pod uwagę ludność według miejsca zamieszkania. W większym stopniu kształtuje on strukturę demograficzną mieszkańców miast niż wsi województwa kujawsko-pomorskiego. Potwierdzeniem tego jest notowana w latach 2000–2019 wyższa liczba osób w wieku 65 lat przypadających na 100 osób w wieku 0–14 lat w miastach (w 2019 r. – 142) niż na wsiach (w 2019 r. – 87) oraz większy wzrost odsetka osób w wieku 85 lat i więcej w ogólnej liczbie ludności w miastach (z 0,9% w 2000 r. do 2,2% w 2019 r.) niż na wsiach (z 0,9% w 2000 r. do 1,6% w 2019 r.). Wskazuje to na potencjalnie większe zapotrzebowanie na różne formy pomocy i wsparcia dla najstarszych mieszkańców miast.
- W latach 2000–2019 odsetek ludności w wieku produkcyjnym stanowiącej potencjalne zasoby siły roboczej zmalał jedynie o 0,6 p. proc. (do 60,4% w 2019 r.). Uwagę zwracają jednak zmiany w strukturze tej populacji, tj. malejący udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym na rzecz populacji w wieku niemobilnym, co wskazuje na starzenie się zasobów siły roboczej.
- Ubytek ludności w wieku przedprodukcyjnym znajduje swoje odzwierciedlenie w coraz mniejszej liczebności populacji zarówno w wieku 7–15 lat, jak i 16–18 lat. W wymienionych grupach w 2019 r. w odniesieniu do 2000 r. ubyło odpowiednio: o 30,5% i o 47,0%. Coraz mniejszy zasób stanowią też osoby w wieku 19–24 lata, czyli kształtujące się potencjalnie na poziomie szkoły wyższej. W analizowanych latach ubyło ich o 33,3%.
- W analizowanych latach, do 2015 r. łącznie w województwie kujawsko-pomorskim współczynnik przyrostu naturalnego był wyższy niż w kraju. Wpływ na to miał dodatni przyrost naturalny notowany na wsiach (począwszy od 2,5 osób na 1000 mieszkańców w 2000 r., aż do 0,6 osób na 1000 mieszkańców w 2015 r.). W 2019 r. przeciętnie na każdy 1000 mieszkańców ubyły w województwie 1,3 osoby. W 2000 r. współczynnik przyrostu naturalnego był dodatni i wyniósł 0,9 osoby na 1000 mieszkańców.
- Zmiany w strukturze ludności sprawiają, że coraz częściej na kujawsko-pomorskim rynku pracy zatrudnienie znajdują cudzoziemcy. W 2019 r. w porównaniu z 2015 r. odnotowano ponad jedenastokrotny wzrost wydanych zezwoleń na pracę cudzoziemców w województwie.
- W 2019 r. w porównaniu z 2000 r. zaobserwowano zróżnicowanie dynamiki ludności w gminach województwa kujawsko-pomorskiego. Wzrost liczby ludności dotyczył w szczególności gmin wiejskich (Osiesko, Obrowo, Białe Błota) zlokalizowanych w sąsiedztwie największych miast województwa, tj. Bydgoszczy i Torunia.
- Analiza prognozowanych zjawisk demograficznych w województwie kujawsko-pomorskim wskazuje istotne przestrzenne zróżnicowanie komponentów. Dane statystyczne wskazują, że prognozowany ubytek ludności nie dotknie gmin zlokalizowanych w otoczeniu największych miast, tj. Bydgoszczy i Torunia, podczas gdy w samych miastach ludności będzie ubywać. Miasta też, w tym największe miasta, będą starzały się znacznie szybciej niż otaczające je tereny wiejskie.

- Analogicznie wygląda sytuacja w przypadku eksperymentalnego podziału funkcjonalnego wytyczającego tzw. lokalne obszary rynku pracy (LMA).
- W latach 2000-2019 zaobserwowano zróżnicowanie przestrzenne zmian demograficznych w LMA. Spośród 23 obszarów rynku pracy, w 12 liczba ludności zmalała. Były to głównie obszary położone w południowej części województwa. W tych latach we wszystkich LMA wystąpił stały trend polegający na spadku liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, przy jednoczesnym wzroście liczby osób w wieku poprodukcyjnym.

Spis treści

Wprowadzenie	2
Zmiany w liczbie ludności	3
Zmiany w strukturze ludności	4
Przebieg zjawisk demograficznych	6
Zmiany demograficzne w gminach z wykorzystaniem prognozy eksperymentalnej do 2030 r.	10
Zmiany liczby ludności w lokalnych obszarach rynku pracy z wykorzystaniem prognoz	11

Wprowadzenie

W latach 2000–2019 w województwie kujawsko-pomorskim zmiany w liczbie ludności kształtowane były głównie poprzez niekorzystne tendencje w zakresie przyrostu naturalnego oraz migracji na pobyt stały. Wpływ na ruch naturalny i przepływy ludności miała niewątpliwie zmieniająca się struktura ludności oraz sytuacja społeczno-gospodarcza województwa.

W niniejszym opracowaniu przeanalizowano czynniki determinujące kształtowanie się stanu i struktury ludności¹ województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2000–2019 oraz w perspektywie do 2040 r.² Analizie poddano wpływające na zmiany w stanie i strukturze ludności elementy ruchu naturalnego oraz wędrownego ludności.

Obserwowane zmiany zachodzących procesów demograficznych w województwie kujawsko-pomorskim przekładają się na społeczne i gospodarcze aspekty życia. Ich monitorowanie pomaga wskazać perspektywy dalszego rozwoju demograficznego badanego obszaru oraz umożliwia podejmowanie adekwatnych decyzji w sferze m. in. ekonomii, polityki edukacyjnej, społecznej, zdrowotnej, polityki gospodarczej, w tym w zakresie zasobów rynku pracy.

Dokonano także analizy zróżnicowania przestrzennego zjawisk demograficznych w województwie kujawsko-pomorskim w przekroju gminnym. W celu zobrazowania prognozowanych zmian wykorzystano dane statystyczne pochodzące z prognozy eksperymentalnej³ liczby ludności w gminach do 2030 r., które pozwalają uchwycić zmienność przebiegu procesów demograficznych na najniższym szczeblu podziału administracyjnego.

Dodatkowo, zaprezentowano przebieg procesów demograficznych w oparciu o powstały na podstawie przepływów zasobów pracy podział funkcjonalny wytyczający tzw. lokalne obszary rynku pracy⁴ (LMA). Koncepcja tych obszarów jest rozwijana przez Eurostat jako alternatywa dla podziałów administracyjnych, potencjalnie pomocna w realizacji polityki spójności.

1 Opracowano na podstawie bilansów ludności.

2 Główny Urząd Statystyczny, Prognoza ludności na lata 2014–2050, 2014, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html> (data dostępu 09.09.2020 r.).

3 Główny Urząd Statystyczny, Prognoza ludności gmin na lata 2017–2030, 2017, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-gmin-na-lata-2017-2030-opracowanie-eksperymentalne,10,1.html> (data dostępu 09.09.2020 r.).

4 Na podstawie opracowania Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy mającego charakter eksperymentalny, gdyż zaprezentowane zostało w niej nowatorskie podejście do wyznaczenia obszarów rynku pracy, tzw. LMA (ang. Labour Market Area).

Zmiany w liczbie ludności

W analizowanych latach 2000–2019 obserwowano wahania liczby ludności w województwie kujawsko-pomorskim. Za wyjątkiem lat 2001, 2004 oraz 2008–2010, odnotowano średnioroczne ubytki liczby ludności. W latach 2013 oraz 2015–2019 spadek liczby ludności był wynikiem ubytku naturalnego, a także ujemnego salda migracji.

W końcu 2019 r. województwo kujawsko-pomorskie zamieszkiwało 2072,4 tys. osób, co stanowiło 5,4% ludności Polski (10. pozycja wśród wszystkich województw). W porównaniu z rokiem poprzednim liczba ludności zmalała o 5,4 tys. osób, natomiast wobec stanu z końca 2000 r. zwiększyła się o 4,6 tys. osób. Stopa ubytku rzeczywistego w 2019 r. w województwie wyniosła $-0,26\%$. Oznacza to, że na każde 100 tys. mieszkańców ubyło 26 osób (w kraju spadek o 7 osób na 100 tys. ludności). Dla porównania w 2000 r. wskaźnik ten wyniósł $-0,05\%$. Średnioroczny ubytek ludności w 2019 r. był najwyższy od 2000 r.

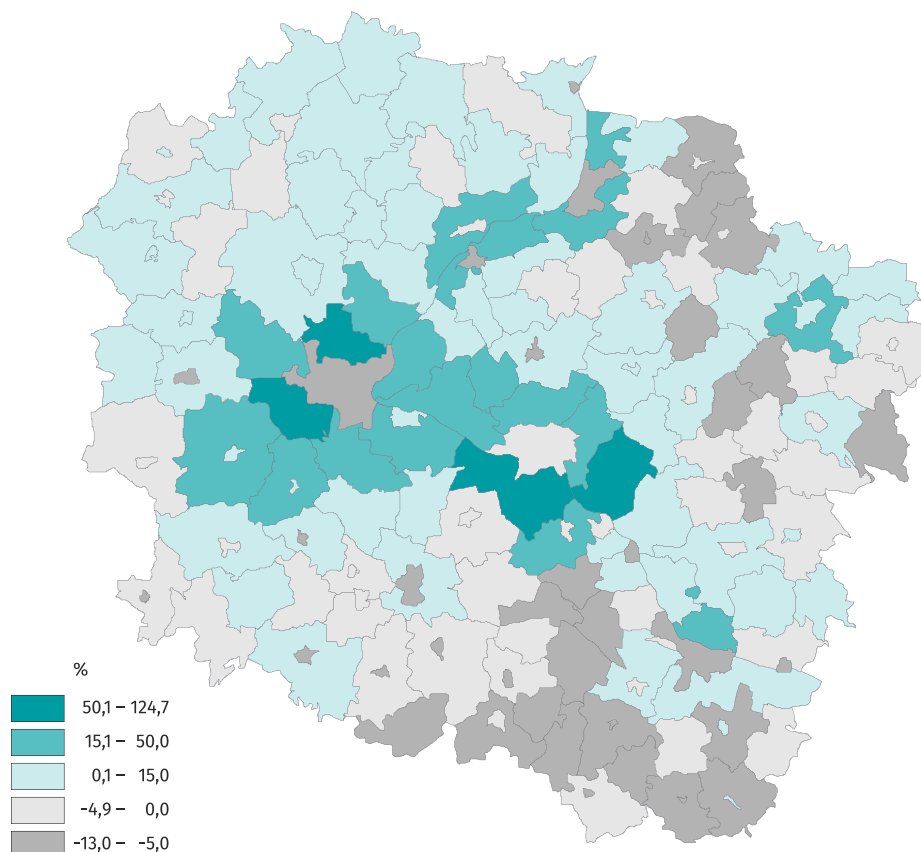
Biorąc pod uwagę zmiany w liczbie ludności według miejsca zamieszkania, zauważa się ubytek ludności miejskiej oraz przyrost osób mieszkających na wsiach (podobny trend występuje w kraju). Nadal jednak, pomimo odnotowanego w 2019 r. w miastach ubytku ludności o 60 osób na 100 tys. mieszkańców, ludność miejska stanowiła większość, bo 58,9% (1220,4 tys. osób) ogólnej liczby ludności województwa kujawsko-pomorskiego. Było to o 0,2 p. proc. mniej niż w roku poprzednim i o 3,5 p. proc. mniej w porównaniu z 2000 r. Jednocześnie w analizowanych latach sukcesywnie przybywało ludności wiejskiej. W 2019 r. przyrost rzeczywisty na wsiach wyniósł 0,24%. Wpłynął na to zarówno dodatni przyrost naturalny, jak i dodatnie saldo migracji na pobyt stały.

Spadek populacji obserwuje się w największych miastach województwa kujawsko-pomorskiego, tj. Bydgoszczy (siedziba wojewody) i Toruniu (siedziba sejmiku województwa). W końcu 2019 r. Bydgoszcz zamieszkiwało 348,2 tys. osób, a Toruń 201,4 tys. osób. Było to odpowiednio mniej o 27,5 tys. osób i o 8,7 tys. osób w porównaniu z 2000 r.

W ogólnej liczbie ludności województwa, podobnie jak w kraju, większość stanowią kobiety (w 2019 r. stanowiły 51,5%), co znalazło odzwierciedlenie we współczynniku feminizacji. Od 2010 r. w województwie przeciętnie na 100 mężczyzn przychodziło 106 kobiet, a w latach 2000–2009 współczynnik wynosił 107.

Analizując zmiany liczby ludności w 2019 r. w porównaniu z 2000 r. w przekroju terytorialnym zauważa się wzrost liczebności głównie w gminach wiejskich oraz w obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich. Najwięcej ludności w porównywanych latach przybyło w gminach otaczających największe miasta w regionie. Największy wzrost odnotowano w gminach wiejskich: Osielsko (wzrost o 124,7%), Obrowo (wzrost o 116,8%) oraz Białe Błota (wzrost o 110,3%).

Mapa 1. Zmiana liczby ludności w latach 2000–2019

W analizowanym okresie zmniejszenie się liczby ludności dotyczyło głównie gmin miejskich oraz obszarów miejskich gmin miejsko-wiejskich. Najwięcej ludności, bo 13,0%, ubyło w gminie miejskiej Nieszawa. Spadek przekraczający poziom 11,0% odnotowano w mieście Dobrzyń nad Wisłą (11,7%). Warto zwrócić uwagę, że ubytek ludności nie dotyczył wyłącznie miast – taka sytuacja miała miejsce także w niektórych gminach wiejskich (m.in. Bądkowo, Koneck, Bytoń, Chrostkowo) oraz w obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich (Łasin, Chodecz, Piotrków Kujawski, Lubraniec).

W 2019 r. gęstość zaludnienia w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 115 osób na 1 km². Wskaźnik ten dla miast wyniósł 1472 osób na 1 km², a dla terenów wiejskich – 50 osób na 1 km².

Prognozowane zmiany liczby ludności wskazują, że mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego będzie mniej niż w 2019 r. Zgodnie z prognozą w 2040 r. województwo będzie zamieszkiwać 1908,8 tys. osób, czyli o 7,9% mniej w porównaniu ze stanem w końcu 2019 r. Dla zobrazowania skali ubytku warto zauważyć, że zmiana w liczbie ludności (spadek o 163,6 tys.) odpowiada aktualnej łącznej liczbie mieszkańców Grudziądza i Inowrocławia. Zgodnie z tendencją z lat poprzednich w 2040 r. liczba mieszkańców miast zmniejszy się o 14,4% w porównaniu ze stanem w końcu 2019 r., co oznacza spadek wyższy niż prognozowany dla województwa o 6,5 p. proc. Znajdzie to odzwierciedlenie w prawdopodobnym zmniejszeniu się wskaźnika urbanizacji województwa w porównaniu z notowanym w 2019 r. o 4,2 p. proc. – do 54,7% w 2040 r. Biorąc pod uwagę sytuację na wsiach, prognozuje się, że przez następne dwie dekady liczba ludności będzie rosła z roku na rok, a w 2034 r. zapoczątkowany zostanie okres nieznacznego zmniejszania się populacji.

Zmiany w strukturze ludności

Oprócz zmian w liczbie ludności, na przestrzeni ostatnich lat obserwowane są także zmiany w strukturze wieku mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego. Wyrazem tych zmian jest między innymi obserwowany spadek populacji najmłodszych grup wieku i wzrost odsetka osób starszych, co wskazuje na zjawisko starzenia się społeczeństwa. Zmiany te są efektem zachodzących procesów demograficznych w zakresie rozrodczości, umieralności oraz migracji ludności i przekładają się na różne dziedziny życia. Zmiany w strukturze ludności wymuszają odpowiednie decyzje w sferze m. in. polityki edukacyjnej, polityki społecznej, w tym w zakresie ochrony zdrowia, polityki gospodarczej, w tym szczególnie w zakresie zasobów rynku pracy.

Tablica 1. Ludność według grup wieku w województwie kujawsko-pomorskim^a

Stan w dniu 31 grudnia

GRUPY WIEKU	2000	2010	2017	2018	2019	2000	2010	2017	2018	2019
	w tysiącach					w %				
Ludność ogółem	2067,8	2098,7	2082,9	2077,8	2072,4	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Biologiczne grupy wieku										
0-14 lat	407,7	327,3	314,7	314,6	314,0	19,7	15,6	15,1	15,1	15,2
15-64 lata	1421,8	1508,2	1423,9	1407,5	1390,9	68,8	71,9	68,4	67,7	67,1
65 lat i więcej	238,3	263,3	344,4	355,7	367,5	11,5	12,5	16,5	17,1	17,7
Ekonomiczne grupy wieku										
Przedprodukcyjnym (0-17 lat)	521,3	406,7	376,2	375,0	373,4	25,2	19,4	18,1	18,0	18,0
Produkcyjnym (18-59/64)	1260,7	1356,9	1281,9	1266,3	1251,2	61,0	64,7	61,5	60,9	60,4
mobilnym (18-44)	826,8	840,1	806,8	795,0	782,4	40,0	40,0	38,7	38,3	37,8
niemobilnym (45-59/64)	433,9	516,8	475,1	471,2	468,8	21,0	24,6	22,8	22,7	22,6
Poprodukcyjnym (60/65 lat i więcej)	285,8	335,0	424,8	436,5	447,8	13,8	16,0	20,4	21,0	21,6

a Dane zostały opracowane przy uwzględnieniu wyników spisów powszechnych dla 2000 r. – NSP 2002, od 2010 r. – NSP 2011.

W objętych analizą latach (za wyjątkiem lat 2010 i 2017) obserwowany był w województwie kujawsko-pomorskim roczny spadek liczby dzieci, tj. osób w wieku 0-14 lat. W końcu 2019 r. populacja ta liczyła 314,0 tys. osób, tj. o 0,6 tys. mniej niż w roku poprzednim i o 93,7 tys. mniej (o 23,0%) w porównaniu z 2000 r. Odsetek dzieci w 2019 r. wyniósł 15,2%, natomiast w 2000 r. ich udział był wyraźnie większy, stanowił bowiem niemal 1/5 ogólnej liczby ludności województwa. Większy ubytek liczebności tej grupy ludności wystąpił w miastach niż na wsiach. W 2019 r. w porównaniu z 2000 r. liczba dzieci w miastach zmalała o 25,3%, a na wsiach o 20,0%.

Ubytek ludności w wieku przedprodukcyjnym znajduje swoje odzwierciedlenie w coraz mniejszej populacji w edukacyjnych grupach wieku, tj. grupach wiekowych uczniów objętych edukacją na poziomie szkoły podstawowej (7-15 lat), ponadpodstawowej (16-18 lat), a także w szkołach wyższych (19-24 lata). W latach 2000-2019 w każdej z wymienionych grup

wystąpił spadek liczebności. Pierwsza z nich w 2019 r. liczyła 195,6 tys. osób. Było to o 30,5% mniej niż w 2000 r., druga zmalała o 47,0% do 60,4 tys. w 2019 r., natomiast w trzeciej grupie spadek wyniósł 33,3% (136,2 tys. w 2019 r.).

W latach 2000–2019 odnotowano wzrost populacji osób starszych (w wieku 65 lat i więcej). Zbiorowość ta w końcu 2019 r. liczyła 367,5 tys. osób. W porównaniu z 2000 r. zwiększyła się ona o 129,2 tys. (o 54,2%). Tym samym współczynnik starości demograficznej, tj. udział tej grupy ludności w ogólnej liczbie ludności wzrósł z 11,5% w 2000 r. do 17,7% w 2019 r. W analizowanych latach liczba ludności w wieku 65 lat i więcej wzrosła w miastach o 65,9%, natomiast na wsiach o 35,5%. W miastach współczynnik starości w 2000 r. wyniósł 11,4%, a w 2019 r. już 20,0%. W przypadku wsi współczynnik ten w omawianych latach wyniósł odpowiednio 11,7% i 14,5%. Jako, że ilościowemu wzrostowi populacji osób starszych nie towarzyszy równoległy wzrost liczebności w najmłodszych grupach wieku rośnie także indeks starości. W 2019 r. wyniósł on 117, co oznacza, że na 100 wnuczków (dzieci w wieku 0–14 lat) przypadało 117 dziadków (osób w wieku 65 lat i więcej). W 2000 r. było to 58. Różnica wielkości tych populacji wyniosła w 2019 r. 53,5 tys. na niekorzyść dzieci (w miastach 72,4 tys., na wsiach nadal jest więcej dzieci o 18,9 tys.). W latach 2000–2019 indeks starości wzrastał z roku na rok, czego konsekwencją w przyszłości może być zmniejszanie podaży pracy. Pozwala o tym wnioskować zmniejszająca się wartość wskaźnika potencjalnego wsparcia, który obrazuje wsparcie osób starszych (65 lat i więcej) przez osoby będące potencjalnie na rynku pracy (15–64 lata). W 2019 r. przypadało średnio 378 osób w wieku 15–64 lata na 100 osób starszych (w kraju wskaźnik wyniósł 368). W 2000 r. sytuacja przedstawiała się korzystniej, tj. wsparcie każdego 100 osób starszych stanowiło 597 osób będących potencjalnie na rynku pracy (w kraju wskaźnik wyniósł 555).

Według prognozy na 2040 r. w wyniku zmian liczby ludności w poszczególnych grupach wieku nastąpi pogłębienie procesu starzenia się ludności wyrażone zarówno znaczącym wzrostem liczby ludności w wieku 65 lat i więcej, jak i udziału tej grupy ludności w ogólnej populacji. W 2040 r. w odniesieniu do stanu z 2019 r. prognozowany jest spadek liczby ludności w wieku do 65 lat o 17,8% oraz wzrost liczby ludności w wieku 65 lat i więcej w tym czasie o 37,9%. Według prognozy wówczas osoby starsze w województwie kujawsko-pomorskim będą stanowiły 26,6%, tj. o 8,9 p. proc. więcej niż w 2019 r. Podobne zmiany zachodzić będą zarówno w miastach, jak i na wsiach, przy czym tempo tych zmian będzie szybsze na terenach wiejskich. O ile w miastach województwa na 2040 r. prognozowany jest względem 2019 r. wzrost liczby ludności w wieku 65 lat i więcej o 24,4%, to na wsiach będzie to wzrost o 64,6%. Przewiduje się, że w 2040 r. udział analizowanej grupy ludności w ogólnej populacji w miastach województwa wyniesie 29,0%, podczas gdy na wsiach 23,6%.

Zjawiskiem obserwowanym w ostatnich latach jest zwiększanie się odsetka osób sędziwych (w wieku 85 lat i więcej) w ogólnej liczbie ludności. W województwie kujawsko-pomorskim odsetek tych osób wzrósł z 0,9% w 2000 r. do 1,9% w 2019 r. Liczba osób najstarszych w porównywanych latach zwiększyła się ponad dwukrotnie (z 18,9 tys. osób do 40,3 tys. osób). W miastach liczba tych osób wzrosła o 124,2% (z 11,8 tys. w 2000 r. do 26,4 tys. osób w 2019 r.). Na wsiach wzrost wyniósł 94,1% (z 7,2 tys. do 13,9 tys. osób).

Wskazaniu potrzeb związanych z opieką społeczną może służyć wskaźnik wsparcia międzypokoleniowego. Daje on informację o liczbie osób w wieku 85 lat i więcej przypadającej na 100 osób w wieku 50–64 lata. W 2000 r. w województwie kujawsko-pomorskim wskaźnik ten wyniósł 6,0 i zwiększył się do 9,9 w 2019 r. W miastach w 2019 r. przypadało średnio 10,8 osób w wieku 85 lat i więcej na 100 osób w wieku 50–64 lata. Było to o 5,2 osób więcej niż w 2000 r. Na wsiach przypadało 8,5 osób sędziwych na 100 osób w wieku 50–64 lata (o 1,6 osobę więcej niż w 2000 r.).

Tendencje świadczące o starzeniu się populacji województwa kujawsko-pomorskiego obserwuje się także analizując zmiany struktury ludności według ekonomicznych grupy wieku⁵. Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym, tj. dzieci i młodzieży zmniejszył się z 25,2% w 2000 r. do 18,0% w 2019 r., a udział osób w wieku poprodukcyjnym w tym okresie wzrósł z 13,8% do 21,6%.

Porównanie struktury ludności według ekonomicznych grup wieku na wsiach i w miastach pokazuje większe zaawansowanie omawianego procesu w miastach, gdzie udział ludności w wieku przedprodukcyjnym wynosił w 2000 r. 23,2%, a w 2019 r. 16,7%. Natomiast na wsiach odsetek tej grupy ludności w analizowanych latach zmniejszył się z 28,6% do 19,9%. Jednocześnie w miastach widoczny był większy wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności (z 13,8% do 24,3%, podczas gdy na wsiach wzrósł znacznie mniej, bo z 13,8% do 17,8%).

Zmiany demograficzne zachodzące w województwie kujawsko-pomorskim dotyczą również ludności w wieku produkcyjnym, która najsilniej oddziałuje na gospodarkę. O ile w 2019 r. w porównaniu z 2000 r. ta zbiorowość ludności w województwie kujawsko-pomorskim nieznacznie zmniejszyła się, bo o 0,8% (do 1251,2 tys. osób), to zwracają uwagę zmiany wewnątrz grupy. W 2000 r. odsetek ludności w wieku produkcyjnym mobilnym w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynosił 65,6%, a w 2019 r. odnotowano jego spadek o 3,1 p. proc. na rzecz wzrostu udziału ludności w wieku produkcyjnym niemobilnym. Taka sytuacja wskazuje na zmniejszanie się potencjalnych zasobów siły roboczej oraz narastające ograniczenia w skłonnościach do przepływów zasobów na rynku pracy.

Obserwowane zmiany w strukturze ludności sprawiają, że coraz częściej zatrudnienie w województwie kujawsko-pomorskim znajdują cudzoziemcy (podobne tendencje dotyczą kraju). W ostatnich latach obserwuje się rokroczny

⁵ Przez ludność w wieku produkcyjnym rozumie się ludność w wieku zdolności do pracy. Dla mężczyzn przyjęto wiek 18–64 lata, dla kobiet – 18–59 lat. Wśród ludności w wieku produkcyjnym wyróżnia się ludność w wieku mobilnym, tj. w wieku 18–44 lata i niemobilnym, tj. mężczyźni – 45–64 lata, kobiety – 45–59 lat. Przez ludność w wieku nieprodukcyjnym rozumie się ludność w wieku przedprodukcyjnym, tj. 0–17 lat oraz ludność w wieku poprodukcyjnym, tj. mężczyźni – 65 lat i więcej, kobiety – 60 lat i więcej.

wzrost liczby wydawanych zezwoleń na pracę cudzoziemców pracodawcom z województwa. W 2019 r. wydano ich 38,0 tys. Było to ponad jedenastokrotnie więcej niż w 2015 r. Zezwolenia na pracę cudzoziemców wydawane były najczęściej dla obywateli Ukrainy.

Starzenie się społeczeństwa obrazuje także coraz wyższa mediana wieku mieszkańca województwa kujawsko-pomorskiego. W końcu 2019 r. statystyczny mieszkaniec miał przeciętnie 41,3 lat, tj. o 6,7 lat więcej niż w 2000 r. Na przestrzeni ostatnich lat osoby mieszkające na terenach wiejskich pozostawały młodsze od mieszkających w miastach. W 2000 r. połowa osób w miastach miała 36,1 lat, a w 2019 r. 42,8 lata. Na terenach wiejskich mediana wieku wzrosła z 32,3 lat do 39,1 lat.

Według prognozy, w perspektywie nadchodzących lat zmieniać się będzie nie tylko liczba ludności, ale również jej struktura w grupach wieku. Prognoza wskazuje, że do 2040 r. w województwie kujawsko-pomorskim, podobnie jak w pozostałych województwach, nastąpi spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym oraz wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym. W 2040⁶ r. w stosunku do 2019 r. prognozowany jest spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym o 24,4% i w wieku produkcyjnym o 16,6% oraz wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym o 30,2%.

Relacje pomiędzy ekonomicznymi grupami wieku ludności obrazuje współczynnik obciążenia demograficznego, który w tym opracowaniu wyliczono jako liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym. Współczynnik ten w województwie kujawsko-pomorskim wzrósł z 64,0 w 2000 r. do 65,6 w 2019 r. Jego wzrost odnotowano w miastach, z 58,8 do 69,4, podczas gdy na wsiach wskutek znacznego spadku liczby osób w wieku nieprodukcyjnym współczynnik obciążenia demograficznego zmniejszył się z 73,6 w 2000 r. do 60,5 w 2019 r.

Jeśli nie odwrócą się opisane trendy demograficzne prognozuje się, że współczynnik obciążenia demograficznego będzie wzrastać. Prognoza przewiduje, że w 2040 r. w województwie kujawsko-pomorskim na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadać będzie

82,9 osób w wieku nieprodukcyjnym. Względem 2019 r. współczynnik obciążenia demograficznego będzie wyższy o ponad 17 osób. Proces postępującego obciążenia ludnością nieprodukcyjną w województwie szczególnie dostrzegalny będzie w miastach. W 2040 r. prognozuje się, iż współczynnik wzrośnie do 87,4 osób. Na wsiach wzrost współczynnika będzie znacznie mniejszy, tj. do 77,8 osób w 2040 r.

Przebieg zjawisk demograficznych

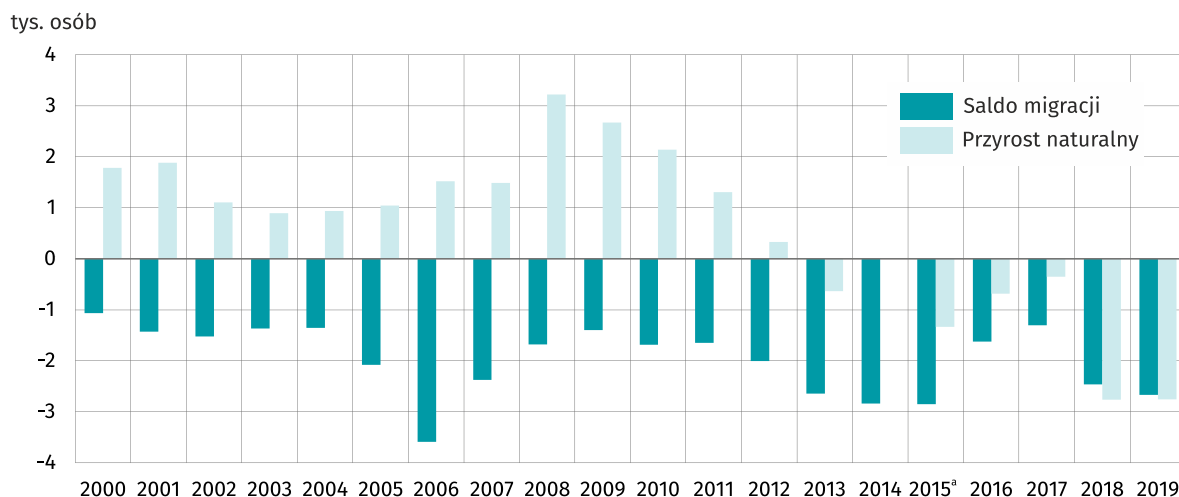
Na zmiany w liczbie ludności wpływa przyrost naturalny i zmiany migracyjne. Zasadnicze elementy ruchu naturalnego stanowią urodzenia i zgony. W badanym okresie różnica między urodzeniami i zgonami w województwie kujawsko-pomorskim do 2012 r. włącznie była dodatnia. Rok 2013 był pierwszym rokiem na przestrzeni analizowanych lat, w którym odnotowano ujemny przyrost naturalny, który wyniósł minus 632 osoby. Wówczas w miastach ubytek naturalny wyniósł 1690 osób. Natomiast na wsiach przyrost naturalny był dodatni i wyniósł 1058 osób. W 2014 r. w województwie kujawsko-pomorskim odnotowano nieznaczny dodatni przyrost naturalny (3 osoby), natomiast w 2015 r. osiągnął ponownie wartość ujemną, tj. minus 1333. W miastach dodatni przyrost naturalny odnotowano tylko w 2001 r. i w latach 2008–2010, a na wsiach różnica między urodzeniami i zgonami w całym analizowanym okresie była dodatnia.

W 2019 r. liczba urodzeń w województwie kujawsko-pomorskim była niższa niż liczba zgonów o 2754 (w 2000 r. urodzeń było więcej o 1783). Przewagę zgonów nad urodzeniami odnotowano w miastach i wyniosła ona 2970, natomiast na wsiach sytuacja była odmienna, tj. odnotowano o 216 urodzeń więcej niż zgonów. W 2000 r. w miastach wystąpił ubytek naturalny o 183 osoby, a na wsiach przyrost naturalny o 1972 osoby.

Analizując sytuację w największych miastach województwa zauważa się, że w Bydgoszczy w każdym roku analizowanego okresu przyrost naturalny przyjmował ujemne wartości, przy czym największy ubytek naturalny odnotowano w 2019 r. (965 osób). W Toruniu przewagę stanowiły lata charakteryzujące się dodatnim przyrostem naturalnym ludności (za wyjątkiem 2013 r., 2014 r., 2018 r. i 2019 r.). W 2019 r. odnotowano dotąd największy ubytek naturalny, który wyniósł 172 osoby.

⁶ W celach porównawczych, na potrzeby niniejszego opracowania dokonano przeliczeń grup ludności według ekonomicznych grup wieku prognozowanych na 2040 r. do przedziałów obowiązujących w 2019 r.

Wykres 1. Przyrost rzeczywisty w latach 2000–2019

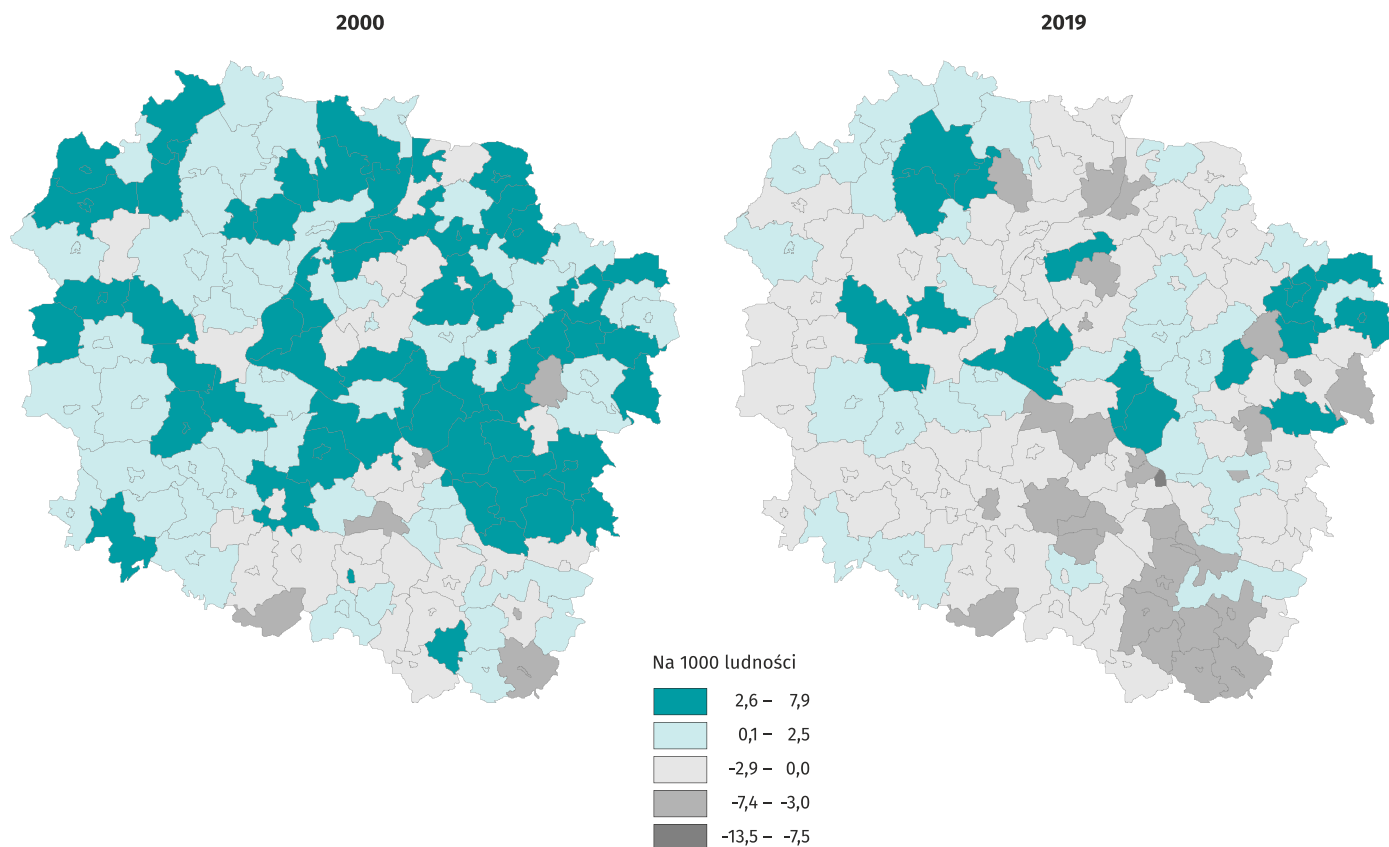

a Do obliczenia salda wykorzystano dane o migracjach wewnętrznych za 2015 r. i migracjach zagranicznych za 2014 r.

Relatywną miarą skali ruchu naturalnego jest współczynnik przyrostu naturalnego, wyrażony jako relacja przyrostu naturalnego do liczby ludności (na 1000 ludności). W województwie kujawsko-pomorskim od 2000 r. do 2015 r. włącznie współczynnik ten był wyższy niż w kraju. Wpływ na to miał dodatni przyrost naturalny na wsiach. W 2019 r. przeciętnie na każde 1000 mieszkańców ubyło w województwie 1,3 osoby. Dla porównania w 2000 r. współczynnik przyrostu naturalnego był dodatni i wyniósł 0,9 osoby na 1000 mieszkańców.

Analizując zmiany omawianego współczynnika przyrostu naturalnego w przeliczeniu na 1000 ludności w latach 2000–2019 w przekroju gminnym należy zauważyć, że w dwóch gminach województwa kujawsko-pomorskiego zmienił on swoją wartość z ujemnej na dodatnią. Były to gminy wiejskie Łubianka i Rogóźno.

Mapa 2. Współczynnik przyrostu naturalnego w 2000 r. i 2019 r.

W 2019 r. wśród gmin wystąpiło duże zróżnicowanie przyrostu naturalnego. Większą liczbę urodzeń niż zgonów odnotowano głównie w północno-zachodniej i centralnej części województwa. Najwyższe wartości współczynnika przyrostu naturalnego wystąpiły w gminach wiejskich: Brzozie (7,9), Obrowo (7,0) oraz w Brodnicy (5,9). Natomiast w gminie miejskiej Nieszawa oraz w gminach wiejskich Lisewo, Chrostkowo i Zakrzewo odnotowano najniższe wartości przyrostu naturalnego w przeliczeniu na 1000 ludności. Wyniosły one odpowiednio: -13,5, -7,3 oraz po -6,6.

Podczas gdy w Polsce od 20 lat utrzymuje się depresja urodzeniowa, w województwie kujawsko-pomorskim w badanym okresie zarówno kierunek, jak i dynamika zmian liczby urodzeń były niejednorodne. W 2000 r. w województwie na świat przyszło 21,5 tys. dzieci. W obserwowanym okresie największa liczba urodzeń wynosząca 23,3 tys. została odnotowana w 2008 r. Następnie liczba ta malała do 2013 r., a w 2019 r. urodziło się 19,3 tys. dzieci. Większość matek urodzonych dzieci była mieszkankami miast (56,7%). W 2019 r. połowa kobiet, które urodziły dziecko była starsza niż 29,6 lat. We wszystkich latach analizowanego okresu zarówno w miastach, jak i na wsiach liczba urodzeń chłopców była wyższa niż liczba urodzeń dziewczynek.

W latach 2000–2019, porównując natężenie urodzeń, tj. liczbę urodzeń żywych przeliczeniu na 1000 ludności, można zauważyć, że do 2010 r. współczynnik ten w województwie kujawsko-pomorskim był wyższy niż w kraju. Na wsiach w województwie współczynnik urodzeń był wyższy niż wartość krajowa do 2014 r., a w miastach województwa liczba urodzeń żywych na 1000 ludności była wyższa od średniej krajowej tylko do 2004 r. W 2019 r. w województwie kujawsko-pomorskim odnotowano 9,3 urodzeń żywych na 1000 ludności, tj. mniej zarówno w porównaniu do wartości współczynnika w kraju (9,8), jak odnotowanego w 2000 r. w województwie (10,4). Przy czym na wsiach natężenie urodzeń było wyższe niż w miastach, a wartości współczynnika wyniosły odpowiednio 9,8 i 9,0.

Natężenie urodzeń w gminach województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2000–2019 było zróżnicowane. W tym okresie największy wzrost współczynnika urodzeń odnotowano na obszarach gmin wiejskich Lniano (wzrost o 2,1 urodzenia na 1000 ludności) oraz Obrowo (wzrost o 1,9 urodzenia na 1000 ludności). W tym samym czasie największy spadek nastąpił w gminie miejskiej Nieszawa (o 9,5 urodzeń na 1000 ludności) oraz w gminach wiejskich: Bobrowniki (spadek o 8,6 urodzeń na 1000 ludności), Grudziądz (o 8,4 urodzeń na 1000 ludności), Boniewo (o 8,3 urodzeń na 1000 ludności) oraz Skrwilno (o 8,0 urodzeń na 1000 ludności).

W 2019 r. najmniejsze wartości tego współczynnika zanotowano głównie w południowo-wschodniej części województwa (np. gmina miejska Nieszawa – 4,3 urodzenia na 1000 ludności). Największą liczbę urodzeń na 1000 ludności odnotowano w gminach wiejskich: Obrowo (14,0), Lniano (13,4) oraz Brzozie (13,2).

Niska liczba urodzeń nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń. Decydujący wpływ na kształtowanie się procesu urodzeń ma niewątpliwie liczba kobiet w wieku rozrodczym, tj. w wieku 15–49 lat. W województwie kujawsko-pomorskim populacja kobiet w tym wieku zmniejszyła się od 2000 r. o 12,4%. W 2019 r. liczebność kobiet w wieku rozrodczym wyniosła 483,9 tys., a ich udział w liczbie kobiet ogółem wyniósł 45,3% (w 2000 r. – 51,7%).

Jedną z miar wykorzystywanych w analizach dotyczących urodzeń jest płodność kobiet mierzona współczynnikiem płodności, wyrażającym stosunek liczby urodzeń żywych na 1000 kobiet w wieku rozrodczym. W badanym okresie współczynnik płodności w województwie kujawsko-pomorskim wzrósł z 38,08 w 2000 r. do 39,77 w 2019 r. Dla porównania w Polsce wartość współczynnika w latach 2000–2019 wzrosła z 36,92 do 41,81. W miastach województwa kujawsko-pomorskiego współczynnik ten wzrósł z 32,82 do 39,02. Natomiast na wsiach liczba urodzeń żywych na 1000 kobiet w wieku rozrodczym zmalała z 47,40 w 2000 r. do 40,81 w 2019 r. Należy jednak zauważyć, w całym badanym okresie, płodność kobiet na obszarach wiejskich utrzymywała się na wyższym poziomie niż na obszarach miejskich.

Płodność kobiet można analizować również wykorzystując współczynnik dzietności ogólnej, który wyraża się średnią liczbą dzieci urodzonych przez kobietę w ciągu całego okresu rozrodczego. W województwie kujawsko-pomorskim, podobnie jak w kraju, współczynnik dzietności ogólnej kształtował się od początku XXI wieku na poziomie 1,20–1,40, podczas gdy, dla zapewnienia prostej zastępowalności pokoleń, wymagany jest współczynnik o wartości 2,10–2,15, który oznaczałby, że każde 100 kobiet w ciągu okresu rozrodczego urodziłoby 210–215 dzieci. W 2019 r. współczynnik dzietności w województwie kujawsko-pomorskim wyniósł 1,37. We wszystkich badanych latach na wsiach współczynnik dzietności ogólnej był wyższy niż w miastach. Na wsiach zmalał on z 1,60 w 2000 r. do 1,39 w 2019 r., a w miastach wzrósł z 1,22 do 1,35.

Poza spadkiem liczebności kobiet w wieku rozrodczym, wpływ na poziom urodzeń ma także odraczenie decyzji o urodzeniu dziecka. W 2000 r. w województwie kujawsko-pomorskim najwięcej urodzeń żywych odnotowano wśród kobiet w wieku 20–24 lata (36,2% urodzeń żywych ogółem) i 25–29 lat (32,5%). Natomiast w 2019 r. najwięcej urodzeń odnotowano w starszych grupach wiekowych, tj. 25–29 lat (33,7%) i 30–34 lata (29,9%).

Drugim elementem ruchu naturalnego, który oddziałuje bezpośrednio na strukturę wieku ludności są zgony. W związku z wydłużeniem przeciętnego trwania życia, co wynika m.in. z poprawy warunków bytowych ludności, zmiany stylu życia, wzrostu świadomości zdrowotnej społeczeństwa oraz postępu medycyny, następuje obniżenie współczynnika zgonów. Tymczasem w województwie kujawsko-pomorskim liczba zgonów w 2000 r. wyniosła 19,7 tys. osób, a w 2019 r. 22,1 tys. W konsekwencji współczynnik zgonów, rozumiany jako liczba zgonów na 1000 ludności, wyniósł 10,7 zgonów na 1000 mieszkańców i było to o 1,2 zgonów na 1000 mieszkańców więcej w stosunku do 2000 r. Częściej umierali mężczyźni

– zgony mężczyzn w 2019 r. stanowiły 51,6% liczby ogółem. We wszystkich latach analizowanego okresu zarówno w miastach, jak i na wsiach liczba zgonów mężczyzn była wyższa niż liczba zgonów kobiet. W latach 2000–2019 natężenie zgonów na obszarach wiejskich w województwie było niższe niż w kraju. W miastach województwa kujawsko-pomorskiego od 2006 r. notowano więcej zgonów w przeliczeniu na 1000 ludności niż w kraju (z wyjątkiem 2011 r. i 2015 r.).

Analizując omawiany współczynnik w przekroju gminnym, największy spadek natężenia zgonów w 2019 r. w odniesieniu do 2000 r. odnotowano na obszarach gmin wiejskich: Łubianka (o 5,2 zgony na 1000 ludności), Włocławek (o 5,0 zgony na 1000 ludności) oraz Śliwice (o 4,3 zgony na 1000 ludności). W tym samym czasie największy wzrost nastąpił w gminie miejskiej Nieszawa (o 6,9 zgonów na 1000 ludności) i Rypin (o 4,3 zgony na 1000 ludności) oraz w gminach wiejskich: Bytoń (o 4,4 zgony na 1000 ludności) i Wielka Nieszawka (o 4,3 zgony na 1000 ludności).

W 2019 r. najmniej zgonów na 1000 ludności odnotowano na terenach wiejskich centralnej części województwa, tj. w gminach wiejskich Białe Błota (5,2), Brzozie (5,3) i Osielsko (5,5). Największe natężenie zgonów wystąpiło w większości gmin południowej części województwa. Najwyższe wartości odnotowano w gminach miejskich Nieszawa (17,8) i Kowal (14,9) oraz w gminach wiejskich Lisewo (14,8) i Zakrzewo (14,5).

Umieralność niemowląt jest zjawiskiem wykorzystywanym m.in. do określenia warunków życia ludności i poziomu opieki medycznej. Biorąc to pod uwagę można stwierdzić, że w województwie kujawsko-pomorskim nastąpiła poprawa w tym zakresie. W 2019 r. miało miejsce 95 zgonów niemowląt i było to o 49,2% mniej niż w 2000 r. Jednakże w latach 2000–2019 w województwie kujawsko-pomorskim natężenie zgonów niemowląt w przeliczeniu na 1000 urodzeń żywych było wyższe niż w kraju (z wyjątkiem 2006 r. i 2013 r.). Dane statystyczne wskazują, że w 2019 r. wartość współczynnika zgonów niemowląt wyniosła 4,9 zgonów w przeliczeniu na 1000 urodzeń żywych.

Biorąc pod uwagę zgony pod względem średniego wieku osoby zmarłej, zauważyć można niewielkie zróżnicowanie ze względu na miejsce zamieszkania. W 2019 r. mediana wieku osoby zmarłej w miastach województwa wyniosła 75,7 lat, a na wsiach 75,3 lat. Wartości te są niższe od średniej krajowej – w Polsce w miastach średni wiek osoby zmarłej wyniósł 76,6 lat, a na wsi 77,3 lat.

Spadek umieralności niemowląt był przez wiele lat główną przyczyną wydłużania się przeciętnego trwania życia, jednak obecnie większego znaczenia w tym względzie nabiera spadek natężenia zgonów wśród osób starszych. W 2000 r. liczba zgonów osób w wieku 65 lat i więcej przeliczona na 1000 osób w tej grupie wiekowej wyniosła w województwie 57,4 (w kraju 54,1), podczas gdy w 2019 r. zmalała do 45,1 (w kraju do 45,0).

W latach 2000–2019 przeciętne dalsze trwanie życia noworodka płci męskiej zwiększyło się w województwie kujawsko-pomorskim o 4,1 lata (z 69,6 lat w 2000 r. do 73,7 lat w 2019 r.), a w przypadku kobiet o 3,5 lata (z 77,5 do 81,0 lat). Wydłużanie przeciętnej długości dalszego trwania życia dokonuje się przede wszystkim dzięki rozwojowi technologii medycznych i technik diagnostycznych.

Innym ważnym zjawiskiem, wpływającym na stan zaludnienia, poza procesami naturalnymi, są przepływy ludności. W województwie kujawsko-pomorskim w analizowanym okresie utrzymuje się ujemne saldo migracji wyrażone przewagą wymeldowań z pobytu stałego z województwa nad zameldowaniami na pobyt stały.

W 2019 r. saldo migracji wewnętrznych międzywojewódzkich na pobyt stały wyniosło minus 2921 osób, podczas gdy w 2000 r. minus 407 osób. Spośród ogólnej liczby 7751 osób, które przenieśli się w 2019 r. na stałe poza granice województwa kujawsko-pomorskiego do innego miejsca w kraju, 5436 osób zameldowało się w trzech sąsiednich, charakteryzujących się, jak wskazują statystyki, lepszą sytuacją gospodarczą województwach: pomorskim (27,6% ogółu), wielkopolskim (22,2%) i mazowieckim (20,3%). Uwagę zwraca fakt, że wśród nich 64,8% stanowiły osoby do 35. roku życia, a 7,6% to dzieci do 5. roku życia.

Mieszkańcy województwa migrują nie tylko do innych województw, część z nich opuszcza granice kraju. Saldo migracji zagranicznych na pobyt stały w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2000–2015 osiągało - podobnie jak w kraju – wartości ujemne. W 2019 r. wspomniane saldo było dodatnie i wyniosło 255 osób. Podobnie jak w przypadku odpływu ludności w ramach migracji wewnętrznych, wśród emigrantów większość stanowili ludzie młodzi. W 2019 r. udział osób do 35. roku życia wyniósł 56,5% emigrantów, a dzieci do 5. roku życia – 1,5%.

Analizując dane statystyczne dotyczące wymeldowań za granicę w przeliczeniu na 10 tys. ludności od 2000 r., można zauważyć, że do 2013 r. wskaźnik dla województwa był niższy niż dla Polski, jednak w 2014 r. ich wartości zrównały się (7,3 wymeldowania na 10 tys. mieszkańców). Od 2016 r.⁷ do 2019 r. w dalszym ciągu wskaźnik dla województwa był niższy niż dla Polski. W 2019 r. w województwie wyemigrowały 1,9 osób w przeliczeniu na 10 tys. ludności (w kraju 2,8 osób na 10 tys. ludności).

⁷ Ze względu na niedostateczną jakość danych dotyczących migracji zagranicznych na pobyt stały za 2015 r., dane te nie zostały opublikowane.

Według prognozy do 2040 r. przewiduje się w województwie kujawsko-pomorskim pogłębiający ujemny przyrost naturalny. Ubytek ludności będzie się dokonywał w wyniku spadku liczby urodzeń żywych (w latach 2019–2040 o 24,1%), przy jednoczesnym wzroście liczby zgonów (w latach 2019–2040 o 8,3%). W analizowanym okresie coraz mniejszy wpływ na rzeczywisty stan ludności w województwie będzie miało saldo migracji na pobyt stały. Zauważyć można, że w prognozowanej perspektywie w coraz większym stopniu na saldo migracji będą wpływały migracje wewnętrzne, gdyż ujemne saldo migracji zagranicznych będzie stanowiło ok. 1/5 salda migracji na pobyt stały.⁸

Zmiany demograficzne w gminach z wykorzystaniem prognozy eksperymentalnej do 2030 r.⁹

Analiza danych statystycznych wynikających z Prognozy ludności gmin na lata 2017–2030 (opracowanie eksperymentalne) wskazuje, że spośród 144 gmin województwa kujawsko-pomorskiego spadek ludności do 2030 r. w porównaniu z danymi rzeczywistymi z 2019 r. będzie miał miejsce w 97 gminach, w tym w 29 ubytek ludności wyniesie powyżej 5%, a w 2 powyżej 10%. Zgodnie z prognozą największy spadek liczby ludności odnotowany zostanie w gminie miejskiej Ciechocinek (o 12,2%). Do gmin zagrożonych największą depopulacją należą: gmina miejska Radziejów, gminy wiejskie Książki, Chrostkowo i Kował, miejsko-wiejskie Lubień Kujawski i Lubraniec oraz miasto Włocławek. W sąsiedztwie największych miast w województwie prognozuje się największy przyrost liczby ludności. Na przykład w gminie Obrowo w 2030 r. będzie niemal 26,6% ludności więcej niż w 2019 r. Wyraźnym wzrostem liczby mieszkańców, tj. o ponad 20%, charakteryzować się będą także podbydgoskie gminy Białe Błota i Osielsko.

Prognoza dla gmin, pomimo istotnie skróconego horyzontu czasowego w porównaniu do prognoz dla nadrzędnych jednostek terytorialnych, również wskazuje na proces starzenia się ludności. We wszystkich gminach zwiększy się udział osób w wieku 65 lat i więcej w ludności ogółem. W większym stopniu starzenie się dotyczyć będzie południowej części województwa, a także miast zlokalizowanych w całym regionie. W 2019 r. ludność w tym wieku stanowiła 17,7% ogółu ludności, w 2030 r. będzie to 22,7%. Jak wskazują prognozowane dane statystyczne, największy odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem odnotowany zostanie w gminach miejskich: Ciechocinek, Inowrocław, Włocławek, Radziejów, Bydgoszcz, Grudziądz, Rypin i Aleksandrów Kujawski. Procesem starzenia w mniejszym stopniu dotknięte zostaną natomiast gminy usytuowane wokół stolic województwa. W tym rejonie w 2030 r. udział osób w wieku 65 lat i więcej nie przekroczy 20%.

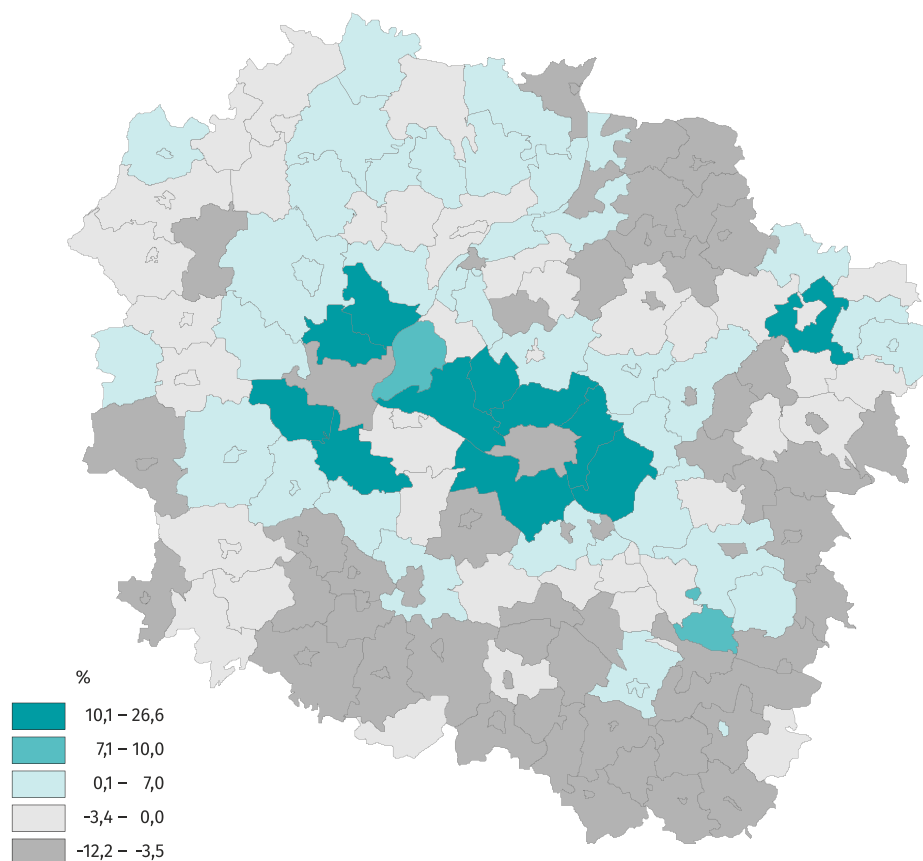
Analizując prognozowane dane statystyczne dotyczące ekonomicznych grup wieku należy zauważyć, że w 2030 r. przewiduje się, że zaledwie w siedmiu gminach województwa kujawsko-pomorskiego liczebność osób w wieku przedprodukcyjnym (poniżej 18. roku życia) będzie wyższa niż w wieku poprodukcyjnym (mężczyźni w wieku 65 i więcej lat, kobiety w wieku 60 i więcej). Będą to głównie gminy położone w bezpośrednim sąsiedztwie miast wojewódzkich. Dla porównania w 2019 r. tych gmin było 69.

Wyniki prognozy ludności gmin wskazują także, że ubytek naturalny w województwie w 2030 r. zwiększy się i wyniesie minus 5039 osób. Liczba urodzeń będzie większa od liczby zgonów w 45 spośród 144 gmin (w 2019 r. dodatni przyrost naturalny odnotowano w 48 gminach), z czego należeć do nich będzie większość gmin leżących w bezpośrednim sąsiedztwie większych miast (powyżej 50 tys. mieszkańców).

8 Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Prognoza ludności do 2050 roku dla województwa kujawsko-pomorskiego, 2015, <https://bydgoszcz.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/ludnosc/prognoza-ludnosci-do-2050-roku-dla-wojewodztwa-kujawsko-pomorskiego,7,1.html> (data dostępu 14.09.2020 r.).

9 Główny Urząd Statystyczny, Prognoza ludności gmin na lata 2017–2030 (opracowanie eksperymentalne), 2017, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-gmin-na-lata-2017-2030-opracowanie-eksperymentalne,10,1.html> (data dostępu 14.09.2020 r.).

Mapa 3. Zmiana liczby ludności w latach 2019–2030 (prognoza eksperymentalna)

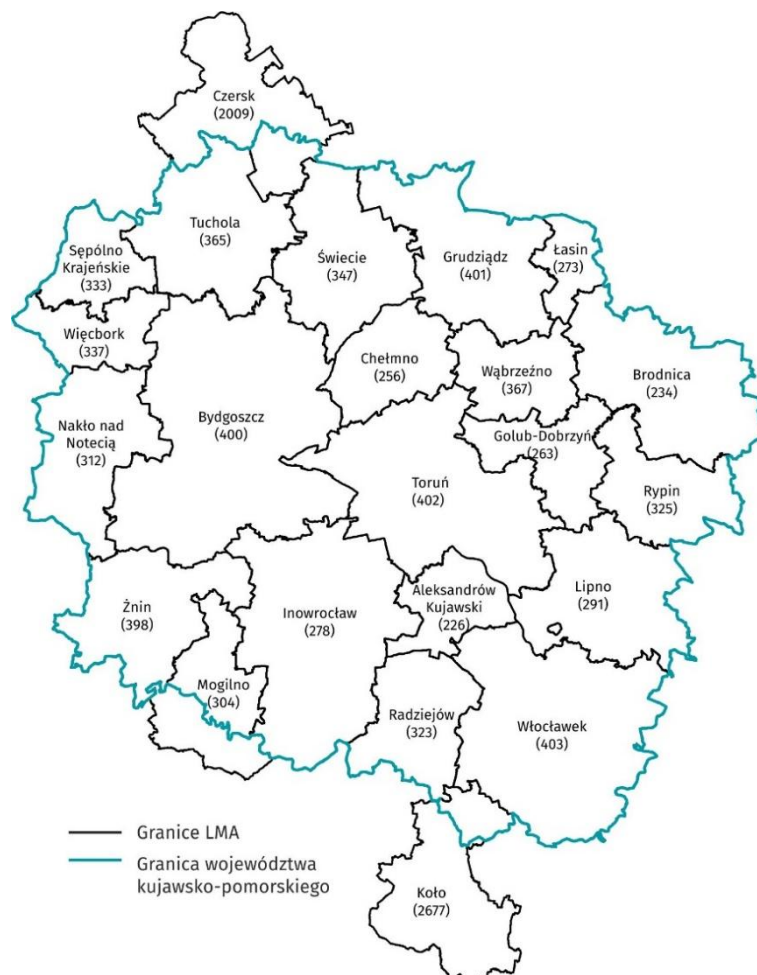

W 2030 r., podobnie jak w 2019 r., największe dodatnie saldo migracji wystąpi w gminach położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Bydgoszczy i Torunia. Z kolei największy odpływ ludności wystąpi na terenie wszystkich miast na prawach powiatu oraz w mieście Inowrocław. Należy jednak zwrócić uwagę, że analogicznie jak w przypadku ubytku ludności, wyniki należy traktować z ostrożnością, gdyż przedstawiają one tylko oficjalnie zarejestrowane migracje na pobyt stały.

Podsumowując, analiza prognozowanych zjawisk demograficznych w województwie kujawsko-pomorskim wskazuje istotne przestrzenne zróżnicowanie wybranych komponentów. Z danych wynika, że prognozowany ubytek ludności nie dotknie otoczenia największych miast, tj. Bydgoszczy i Torunia, podczas gdy w samych miastach ludności będzie ubywać. W miastach też, w tym tych największych, proces starzenia się ludności będzie przebiegał znacznie szybciej niż w otaczających je gminach wiejskich.

Zmiany liczby ludności w lokalnych obszarach rynku pracy z wykorzystaniem prognoz

Alternatywą dla podziałów administracyjnych, a także dla granic ukształtowanych uwarunkowaniami historycznymi, które często nie odpowiadają granicom wykreowanym przez społeczno-gospodarcze zależności jest koncepcja obszarów rynku pracy, tzw. LMA (ang. Labour Market Areas). Należy je rozumieć jako zintegrowane gospodarczo terytoria, w których mieszkańcy mogą znaleźć miejsca pracy w rozsądnej odległości od miejsca zamieszkania lub mogą zmienić pracę bez zmiany miejsca zamieszkania. Wewnątrz obszaru rynku pracy zjawisko dojazdów do pracy jest zatem częste, zaś między poszczególnymi obszarami skala jego intensywności powinna być znacznie mniejsza. LMA grupują gminy niezależnie od granic administracyjnych powiatów i województw, co oznacza, że poszczególne obszary mogą przekraczać nie tylko granice powiatów, ale i województw. Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego wyodrębniono 23 lokalne obszary rynku pracy, z czego 3 leżą częściowo poza granicami województwa (w województwie wielkopolskim i pomorskim). Analiza zmian demograficznych w granicach podziału administracyjnego województwa kujawsko-pomorskiego wydaje się być zatem niewystarczająca dla ukazania związku między przebiegiem zjawisk demograficznych z regionalnym rynkiem pracy. Inny wymiar zmian demograficznych w województwie kujawsko-pomorskim można uzyskać analizując je w poszczególnych obszarach rynku pracy, co dodatkowo pozwoli, choć w części, zidentyfikować specyfikę kujawsko-pomorskiego rynku pracy.

Mapa 4. Obszary rynku pracy w województwie kujawsko-pomorskim

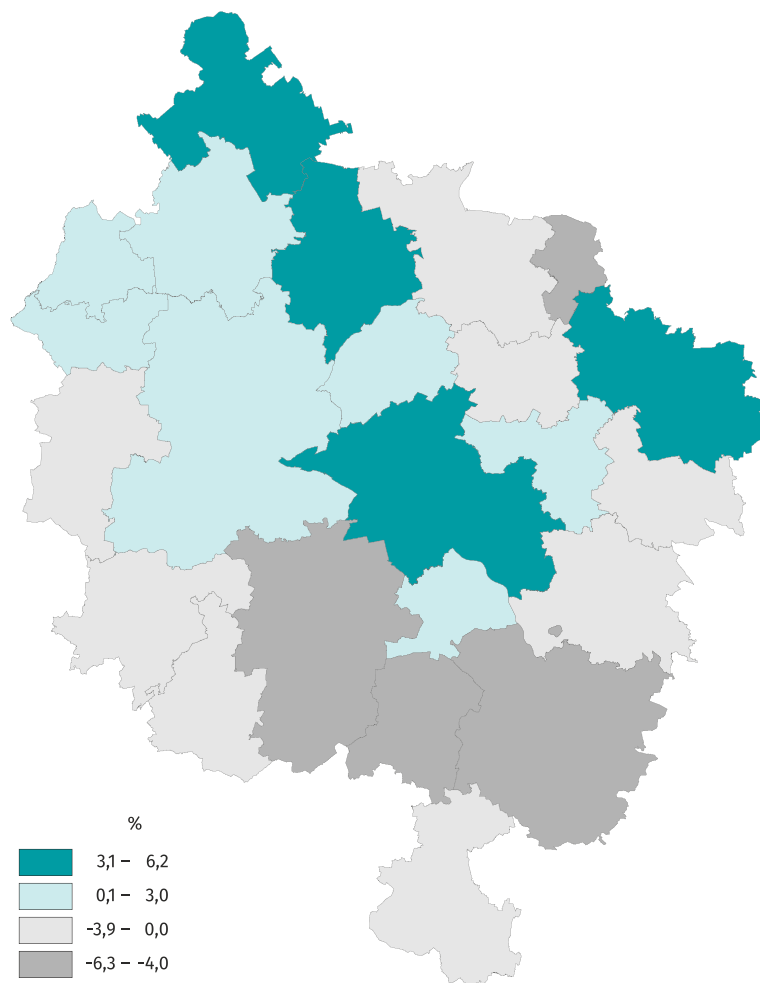
W latach 2000-2019 zmiany liczby ludności były zróżnicowane w poszczególnych obszarach rynku pracy. Spośród 23 LMA, w 12 w analizowanych latach liczba ludności zmalała. Ubytek w tych obszarach rynku pracy wahał się od blisko 1% do ponad 7% ludności. W największym stopniu dotyczył on obszarów rynku pracy położonych w południowej części województwa. W pozostałych LMA odnotowano wzrost liczby ludności, przy czym w największy wzrost wystąpił w obszarach rynku pracy, których miastami przyciągającymi były: Toruń – o 6,2%, Czersk – o 6,0% oraz Brodnica – o 5,9%

Można zauważyć, że wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym nie wystąpił we wszystkich LMA w województwie kujawsko-pomorskim. W 6 obszarach rynku pracy w tej grupie wieku odnotowano spadek populacji. Największy spadek (o 8,1%) wystąpił w LMA, gdzie miastem przyciągającym jest Włocławek, najmniejszy natomiast (o 0,5%) w LMA, gdzie miastem przyciągającym jest Łasin.

Jednocześnie warto zaznaczyć, że w latach 2000-2019 we wszystkich kujawsko-pomorskich obszarach rynku pracy zaobserwowano stały trend polegający na spadku liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, przy jednoczesnym wzroście liczby osób w wieku poprodukcyjnym.

Pod tym względem, na tle 23 obszarów rynku pracy wyróżniają się LMA położone w południowej części województwa kujawsko-pomorskiego łącznie z LMA leżącym częściowo w województwie wielkopolskim. Obszary te charakteryzują się największym ubytkiem ludności w wieku przedprodukcyjnym (w obszarze rynku pracy skupionym wokół Radziejowa ubytek ten wyniósł ponad 41% względem 2000 r.). Z kolei w LMA położonych w centralnej i północnej części województwa odnotowano mniejszy spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym. Dotyczyło to m.in. LMA skupionego wokół Torunia (tu względem roku bazowego ubyło najmniej ludzi młodych – 17,4%), Bydgoszczy, a także LMA brodnickie i LMA częściowo położone w województwie pomorskim.

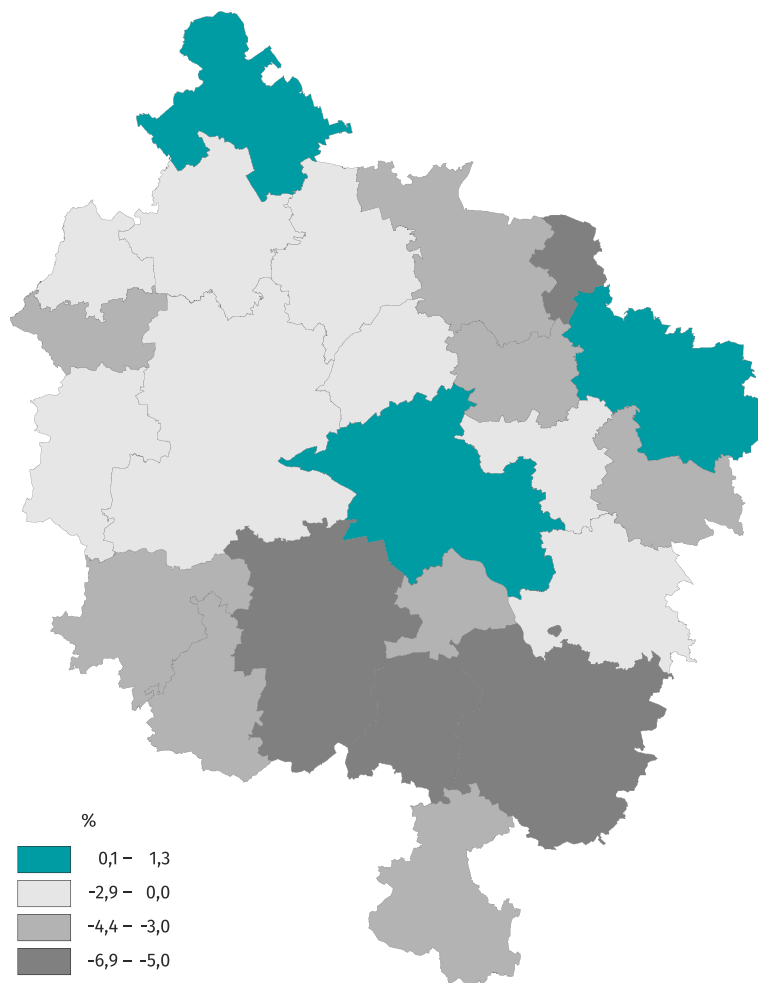
Mapa 5. Zmiana liczby ludności w LMA w latach 2000–2019

Obserwowane w analizowanym okresie zmiany w strukturze ludności wskazują na dokonujący się we wszystkich LMA proces starzenia się ludności. Od 2006 r. obserwowany jest wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym we wszystkich LMA (między 2000 r., a 2006 r. w kilku obszarach rynku pracy obserwowany był spadek liczby ludności w wieku poprodukcyjnym, jednak zmiana ta nie przekraczała 2%). Między 2000 a 2019 r. relatywnie najniższy wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym wystąpił w obszarach rynku pracy skupionych wokół Radziejowa oraz wokół Lipna, natomiast największy w obszarze skupionym wokół Torunia oraz świeckim obszarze rynku pracy – przybyło tam w omawianych latach odpowiednio 74,4% i 72,1% ludności w wieku poprodukcyjnym.

Analizując dane statystyczne wynikające z Prognozy ludności gmin na lata 2017-2030 zauważyć można, że łącznie na obszarach rynku pracy zlokalizowanych w województwie kujawsko-pomorskim prognozowany jest dalszy ubytek liczby ludności ogółem oraz liczby ludności w wieku produkcyjnym. Jednakże spadek liczby ludności w wieku zdolności do pracy ma mieć bardziej dynamiczny charakter niż zmiana liczebności całej populacji. W skali obszarów rynku pracy województwa kujawsko-pomorskiego między 2019 r. a 2030 r. ogólna liczba ludności ma się zmniejszyć o 2,6%, podczas gdy liczba osób w wieku produkcyjnym o 7,3%.

Mapa 6. Zmiana liczby ludności w LMA w latach 2019-2030 (prognoza eksperymentalna)

W 2030 r. na terenie trzech LMA prognozuje się wzrost liczby ludności, przy czym najwyższy w obszarze, gdzie miastem przyciągającym jest Czersk - wzrost ten ma sięgnąć 1,3%. W kolejnych dwóch (miasto przyciągające Toruń oraz Brodnica) zmiana ta ma wynieść odpowiednio 1,1% i 0,4%. W pozostałych LMA prognozowany jest spadek liczby ludności.

Jak wskazują dane statystyczne liczba osób w wieku produkcyjnym nie będzie zmniejszała się we wszystkich obszarach rynku pracy. W 2030 r. w porównaniu z 2019 r. liczba osób w wieku produkcyjnym niemalże na takim samym poziomie utrzyma się w LMA skupionym wokół Rypina, natomiast najwięcej ludności w tym wieku ubędzie w LMA, gdzie miastem przyciągającym jest Łasin - tam ubytek wyniesie 13,5%.

Przyszłą sytuację na rynku pracy kształtować będzie także zmniejszanie się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym i szybki wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Prognoza zakłada, że zjawisko ubytku ludności w wieku przedprodukcyjnym nie ominie żadnego obszaru rynku pracy. Największy ubytek ludności w tym wieku wystąpi w łasińskim obszarze rynku pracy, gdzie w porównaniu z 2019 r. ubędzie 16,5% ludzi młodych.

Jak wspomniano, w 2030 r. znacznemu przeobrażeniu ulegnie również górna część piramidy wieku. W tym względzie największa zmiana ponownie dotknie obszar rynku pracy skupiony wokół Łasina, gdzie ludności w wieku poprodukcyjnym będzie o 25,6% więcej niż w 2019 r. Natomiast relatywnie najmniejsza zmiana dokona się w obszarze rynku pracy skupionym wokół Bydgoszczy, gdzie udział tych osób względem roku bazowego wzrośnie o 12,5%.

Przeprowadzone analizy nasuwają wniosek, że w większości obszarów rynku pracy dokonywać się będzie powolna depopulacja przy jednoczesnym starzeniu się ludności tych obszarów. Obecny kształt struktury wieku populacji w poszczególnych obszarach rynku pracy, a także prognozy zdają się przesądzać o zmniejszających się liczebnościach subpopulacji w wieku przedprodukcyjnym przy zwiększającym się udziale ludności w wieku poprodukcyjnym.

Analiza współczynnika obciążenia demograficznego w LMA w 2000 r. wskazuje, że jego najniższe, zatem najbardziej korzystne wartości występowały w obszarach rynku pracy skupionych wokół 3 miast na prawach powiatu (Torunia, Bydgoszczy, Włocławka) oraz LMA skupionych wokół Świecia i Inowrocławia.

Analiza zmian w przestrzennym zróżnicowaniu współczynnika obciążenia demograficznego między 2000 r. a 2019 r. pozwala zauważyć, że w 6 spośród 23 obszarów rynku pracy nastąpił wzrost wartości współczynnika. Były to obszary skupione wokół kujawsko-pomorskich miast na prawach powiatu oraz LMA skupione wokół Świecia i Żnina.

Odmienne przedstawia się zróżnicowanie wartości analizowanego współczynnika dla obszarów rynku pracy w 2030 r. Opierając się na prognozie dla tego współczynnika w 2030 r. już tylko 6 obszarów rynku pracy będzie charakteryzowało się niższą jego wartością niż w 2000 r. (dla porównania w 2019 r. takich obszarów było 17). Jak wskazują prognozowane dane statystyczne w 2030 r. (w porównaniu z 2019 r.) we wszystkich obszarach rynku pracy nastąpi wzrost współczynnika obciążenia demograficznego.